

En svensk notis 1733 om Delfter-fajansernas teknik.

Visserligen existerar en ganska rikhaltig litteratur om de holländska fajanserna och särskilt naturligtvis om det »Delfsche porselyn». Främst bör kanske nämnas Gerrit Paape's arbete från 1794 och H. Havard's från 1878 (ny upplaga 1909). Men direkta uppgifter av ögonvittnen från 1700-talets förra del äro ej vanliga, och om då ögonvittnet därtill är en landsman med sakligt intresse, kan det vara berättigat att publicera, vad han antecknat om Delft-fabrikationen.

Nordiska museets arkiv äger en volym, där på 250 foliosidor gives en rapport om en resa 1732—1734. Vem som reste och förde pennan, vet man tyvärr ej — det förefaller ha varit en bruksägareson eller kanske en medlem av Stockholms »skeppsbroadel» på studieresa. Starten skedde från Stockholm en tövädarsafton i februari 1732 och rapporten slutar helt abrupt i slutet av juni 1734 i Lissabon, lämnande $\frac{1}{4}$ av bandet oskrivet.

Resan gick till en början genom följande svenska orter: Uppsala, Vattholma järnbruk, Dannemora gruvor, Leuvsta bruk, Veslands bruk, Strömbergs bruk, Söderfors, Stjärnsunds bruk, Falun, Hedemora, Davidshytte stålbruk, Avestafors, Skultuna mässingsbruk, Västerås, Arboga, Jäders bruk, Wedewägs och Kvarnbacka manufaktur, Örebro, Höjentorp, Skara, Trollhätta ström, Vänersborg, Uddevalla, Saltkällan, Kollereds bruk, Edet, Alingsås manufaktur, Göteborg, Kungsbacka, Varberg, Falkenberg, Halmstad, Laholm, Ängelholm, Hälsingborg. Den 9 oktober gick färden över Sundet till: Helsingör, Köpenhamn, Roskilde, Ringsted, Slagelse, Korsör, Nyborg, Odense, Assens, Hadersleben, Flensburg, Rensburg, Bremen. I Hamburg, dit ankomsten skedde den 7 november, tyckes resenären gjort ett uppehåll på nära ett halvt år för att i april 1733 fortsätta till Amsterdam, Utrecht, Saardam, Alkmar, Haarlem, Leyden, Haag, Delft och Rotterdam. Den 8 juni skedde ankomsten till London. Efter ett års vistelse i England (bl. a. besök i Gravesend och Darford) ankom vår anonyme författare i juni 1734 till Lissabon. Med en längro rapport därifrån avbrytes som sagt anteckningarna.

Resenären visar utpräglade merkantila och tekniska intressen. Härmed återgives (på nusvenska) hans intressanta anteckning av den 2 juni 1733 från Delft:

»Utom klädesfabrikerna, tapetmakeriet, yllestoff- och drällmanufakturerna är här förnämligast att märka porcellainsfabriken uti 28 särskilde hus, tillhöriga så många särskilde köpmän, så att över 1.000 personer därmed sysselsättas varandes över 350 personer att måla kärilen. Härtill brukas egentligen 4 slags ler, näml. det första slag och det bästa kommer från Tournay eller Dornik i Flandern; det andra från Reinland eller egentligen från alven halvvägs mellan Leiden och Amsterdam; det tredje från Köln och Tyskland; och det fjärde och sämsta gräves här tätt intill: att göra gott arbete tages gemenligen 3 kärror av Tournayleret, 2 dito av Reinske leret, som här kallas Swarte aarde emedan det är svartaktigt, och $\frac{1}{2}$ kärra av det blå leret vid Delft; det leret, som kommer från Tyskland är gulaktigt, och därav så mycket av Tournayleret änskönt det är i sig självt starkare och egentligen kan tåla mer av de Swarte aarde.

Arbetskarlarna, som blanda, tvätta och bereda leret, hava 12 holländska styver p:r last av 12 tunnor; den som trampar leret har 3 f. [floriner] för var ugn käril, som brännes; de som svarva kärilen få 12 styver för 100 st., för stora fat 28 str för 100 st., för kannor och påttor 2 f. p:r 100, och för tépåttor 4 f. p:r 100, och så fort; brännaren har 9 f. 6 str om veckan; och den som tager ut och sätter in $4\frac{1}{2}$ f. om veckan; men när de bränna 2 ugnar har brännaren 12 f. och insättaren 8 f. om veckan.

Till att göra den vita färgen eller glaseringen tages 100 Å [pund] bly och 40 Å tenn, vilket göres till aska på det sättet, att det först smältes i en liten ugn av sten till den ändan byggd, och så stor att han kan hålla ungefär 150 Å , och när detta är smält och lika som en ström eller vågor börja gå däröver strykas dessa bläddror och vågor av med ett järn då de bliva till aska, och kunna i 3 timmar calcinera ovensagda 140 Å ; vidare tages 36 Å klip, som köpes från Skottland, söndermales och blandas med 150 Å sand, och smältes tillsammans på understa bottnen av den stora brännugnen, och när detta är kallt och stelnat, brytes ut med stänger, knackas och males åter sönder. Detta kallas av arbetsfolket masticotte [italienska majolika-tillverkningens »mazzacotton»], därpå blandas förberörde tennaska därtill, och tillika 30 Å grovt oraffinerat salt, som giver kärilen deras glans. När alla dessa materialer äro tillsammans malte helt fina, smältas de åter i den stora ugnen och när ugnen svalas, blir ock detta kallt och såsom till en sten, vilken sedan sönderslås och åter males med vatten, och sålunda gör den vita färgen.

Den blå färgen göres av en del safflur eller vad de här kalla »best blauw», och två delar blå stärkelse.

Röd färg göres av röd jord eller bolus och till den gula färgen brukas allenast gul ockra.

Blått och gult tillsammans göra grönt.

De som måla kärilen hava från 7 till 12 styver p:r dussin, tallrikar till 3 f. och mer efter arbetets egenskap.

När målningen är påstruken, kommer den så kallade quaerte [kwaart] att läggas därovanpå: den göres av 30 Å livländsk pottaska, 20 Å gullglitt och 10 Å salt; detta smältes tillsammans, stampas och males med vatten, då det gör en vit färg; denna quaerte har ej varit över 40 år kunnig.

Med guldmålningen är först för 15 år sedan begynt.

Tennet som här brukas, är av det engelska in ingots [i tackor].

Att lära svarva kärilen måste en gosse tjäna i 3 år, men att lära måla i 6 år.

Åtta svarvare kunna sysselsätta 40 målare, och kan en karl svarva 32 à 36 dussin stora fat om dagen.

För var ugn måste ägaren betala 3 styver till gillet [Lukasgillet i Delft].

Detta porcellainet är ej att likna emot det ostindiska, dock konsumeras en myckenhet därav inom- och en myckenhet försändes utomlands».

Arvid Bäckström.